FARG‘ONA-TOSHKENT BASTAKORLIK MAKTABI: AN’ANA, IJROCHILIK VA AYOL XONANDALIK SAN’ATI TAHLILI

Bazarbay Nazarımbetov – *“Aktyorlik mahorati” kafedrasi mudiri, docent*
bazarbajnazarymbetov@gmail.com
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

ФЕРГАНСКО-ТАШКЕНТСКАЯ ШКОЛА КОМПОЗИЦИИ: АНАЛИЗ ТРАДИЦИЙ, ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА И ЖЕНСКОГО ПЕВЦИНСКОГО ИСКУССТВА

Базарбай Назарымбетов – *заведующий кафедрой "Актерское мастерство," доцент*
Нукусский филиал Государственного института искусств и культуры Узбекистана

FERGANA-TASHKENT SCHOOL OF COMPOSITION: ANALYSIS OF TRADITION, PERFORMANCE AND FEMALE SINGING ART

Bazarbay Nazarymbetov – *Head of the Department of Acting, Associate Professor*
Nukus branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan

Tayanch so‘zlar: bastakorlik, Farg‘ona–Toshkent uslubi, ijro maktabi, xonandalik, milliy bastakorlik, professional musiqa, nola, qochirim, orkestr.

Rezyume. Mazkur maqolada Farg‘ona-Toshkent hududida shakllangan bastakorlik maktabining tarixiy rivoji, ijodiy xususiyatlari va ijrochilik an’analari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, ayol xonandalar uchun yaratilgan asarlar alohida yo‘nalish sifatida o‘rganilib, ularning vokal xususiyatlari va milliy san’atdagi o‘rni yoritiladi.

Ключевые слова: композиторское творчество, Фергано-Ташкентский стиль, исполнительская школа, вокальное искусство, национальное композиторство, профессиональная музыка, нола, кочирим, оркестр.

Резюме. В данной статье проводится научно-теоретический анализ исторического развития композиторской школы, сформировавшейся в Фергано-Ташкентском регионе, её творческих особенностей и исполнительских традиций. Также в статье отдельно рассматриваются произведения, созданные для женских голосов, анализируются их вокальные особенности и освещается их роль в национальном музыкальном искусстве.

Key words: composition, Fergana – Tashkent style, performance school, vocal art, national composition, professional music, nola, qochirim, orchestra.

Summary. This article provides a scholarly and theoretical analysis of the historical development of the compositional school formed in the Fergana – Tashkent region, its creative features, and performance traditions. It also examines musical works created specifically for female vocalists as a distinct area, analyzing their vocal characteristics and highlighting their role in national musical art.

Introduction (Kirish)

Farg‘ona – Toshkent bastakorlik maktabi o‘zbek an’anaviy musiqasining eng rivojlangan va badiiy jihatdan mukammal yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu maktab asrlar davomida xalqning estetik didi, musiqiy tafakkuri va ijrochilik tajribasi asosida shakllangan. Mazkur hududda xalq ashulalari va bastakorlik ijodi o‘zaro uyg‘unlashgan holda rivojlanib, milliy xonandalik san’atining mustahkam poydevorini yaratgan. XX asrga kelib esa bastakorlik ijodiyoti yangi bosqichga ko‘tarilib, professional musiqa tizimi shakllana boshladi.

Ayniqsa, Farg‘ona–Toshkent maktabi vakillari tomonidan yaratilgan asarlar o‘zining nafis ohanglari, murakkab lad tizimi va chuqur badiiy ifodasi bilan ajralib turadi. Bu esa mazkur maktabni o‘zbek musiqa madaniyatida alohida o‘rin egallashiga sabab bo‘lgan. Shu bilan birga, Farg‘ona-Toshkent bastakorlik maktabi nafaqat musiqa san’ati, balki milliy madaniy merosning muhim tarkibiy qismi sifatida ham e’tirof etiladi. Uning shakllanishida ustoz-shogird an’anasi muhim rol o‘ynab, bu jarayon orqali musiqiy bilim va ijro tajribasi avloddan-avlodga uzluksiz yetkazib kelinmoqda. Mazkur maktabning yana bir muhim jihati shundaki, unda xalq ijodi va professional bastakorlik o‘zaro uyg‘unlashib, yangi badiiy shakllarning yuzaga kelishiga zamin yaratgan. Bu esa o‘zbek musiqasining nafaqat milliy, balki umumjahon madaniy makonida ham munosib o‘rin egallashiga xizmat qilmoqda.

Methods (Metodlar)

Mazkur tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- **Tahliliy metod** — bastakorlikka oid ilmiy manbalar o‘rganildi
- **Tarixiy metod** — Farg‘ona–Toshkent maktabining shakllanish bosqichlari tahlil qilindi
- **Taqqoslash metodi** — turli bastakorlar ijodi solishtirildi

- **Musiqiy-tahliliy metod** — asarlarning lad, ohang va ijro xususiyatlari o‘rganildi

Results (Natijalar)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Farg‘ona–Toshkent bastakorlik maktabi quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

- xalq musiqasi va professional ijodning uyg‘unligi
- ohangdorlik va badiiy ifoda boyligi
- nola va qochirim kabi bezaklarning keng qo‘llanilishi
- ijrochilik imkoniyatlariga mos yaratilgan asarlar.

Shuningdek, XX asr davomida mazkur maktab doirasida ko‘plab yetuk bastakorlar faoliyat yuritgan. Ular orasida Hoji Abdulaziz Rasulov, Yunus Rajabiy, To‘xtasin Jalilov, Komiljon Jabborov kabi ijodkorlar alohida o‘rin tutadi. Tadqiqot jarayonida ayol xonandalar uchun yaratilgan asarlar ham muhim yo‘nalish sifatida shakllangani aniqlandi. Ushbu asarlar quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

- lirizm va nozik ifoda
- keng diapazon imkoniyatlari
- vokal texnikaga yuqori talab

Discussion (Muhokama)

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Farg‘ona–Toshkent bastakorlik maktabi nafaqat musiqiy meros, balki ijrochilik maktabi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Mazkur maktab doirasida yaratilgan asarlar xalq an’analari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning rivojida bastakor va ijrochi hamkorligi muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, ayol xonandalar uchun yaratilgan repertuar milliy san’at rivojiga yangi yo‘nalish olib kirgan. Halima Nosirova, Zaynab Polvonova, Komuna Ismoilova, Berta Davidova kabi xonandalar ushbu repertuarni rivojlantirishda muhim hissa qo‘shgan. Ularning ijrosi orqali bastakorlik asarlari keng ommaga yetib borgan va ijrochilik maktabi shakllangan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur maktabda yaratilgan asarlar ijrochidan nafaqat texnik mahorat, balki chuqur badiiy tafakkur va musiqiy didni ham talab qiladi. Bu esa ijrochilik madaniyatining yuqori darajada shakllanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, zamonaviy davrda Farg‘ona–Toshkent bastakorlik maktabi an’analari yangi talqinlarda davom etmoqda. Yosh ijrochilar va bastakorlar an’anaviy ohanglarni zamonaviy uslublar bilan uyg‘unlashtirish orqali milliy musiqaning yangi shakllarini yaratmoqdalar. Bu jarayon esa an’ana va innovatsiya o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yaqqol namoyon etadi.

Conclusion (Xulosa)

Farg‘ona–Toshkent bastakorlik maktabi o‘zbek musiqiy madaniyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu maktab an’anaviy va professional musiqa uyg‘unligi asosida shakllanib, milliy san’at rivojiga katta hissa qo‘shgan.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, bastakorlik asarlari ijrochilik maktabi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ayniqsa ayol xonandalar repertuarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu yo‘nalishni yanada chuqur o‘rganish va yosh ijrochilarni milliy an’analar asosida tayyorlash dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, Farg‘ona-Toshkent bastakorlik maktabi milliy musiqa merosining ajralmas qismi sifatida nafaqat o‘tmish tajribasini aks ettiradi, balki zamonaviy musiqiy jarayonlarda ham faol ishtirok etmoqda.

Uning rivojlanishi va ilmiy o‘rganilishi milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosni asrab-avaylash hamda kelajak avlodga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur maktabni chuqur o‘rganish, uni ta’lim tizimiga keng joriy etish va amaliy ijrochilik bilan uyg‘un holda rivojlantirish dolzarb ilmiy va pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. T. G‘ofurbekov - Bastakorlik ijodiyoti tarixidan Toshkent, 2009.
2. S. Begmatov - Bastakorlar ijodi Toshkent, 2017.
3. K. Bo‘riyeva - An’anaviy xonandalik Toshkent, 2008.
4. Rajabiy Y. O‘zbek xalq musiqasi va maqom an’analari - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1980.
5. Karimov O. O‘zbek musiqa tarixi - Toshkent: O‘zbekiston, 2012.
6. Yunusov A. Milliy bastakorlik va ijrochilik san’ati - Toshkent: San’at, 2015.
7. Bakhieva B and Ramuza Qazaqbaeva. "Pantomima kórkem-óneriniń payda bolıw tarıyxı hám rawajlanıwı." Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi 2 (2025): 584-590.